

Література

1. Вержиховська О. М. Особливості виховання розумово відсталой дитини в сім'ї. URL: <https://aqce.com.ua/vipusk-n8-2017/verzhihovska-om-osoblivosti-vihovannja-rozumovo-vidstaloi-ditini-v-simi.html>
2. Тарасова В. В. Навчання та виховання дітей із порушенням інтелекту: навчально-методичний посібник. Харків: 2017. 125 с.
3. Тюпова В. І. Роль сім'ї у становленні особистості дитини з інтелектуальними порушеннями. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/bitstreams/7a678301-d5b8-4028-9ee8-4efe12a3405e/download>
4. Шевченко Ю. В. Соціалізація дітей з особливими потребами в умовах інклюзивної освіти в Україні. *Актуальні питання корекційної освіти. Педагогічні науки*. 2017. Вип. 9(2). С. 280–289.
5. Шульженко Д., Осінцева В. Теоретичні основи сімейного виховання дитини з інтелектуальними порушеннями. *Молодий вчений*. 2023. № 7. С. 48–51.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-553-5-58>

РОЛЬ ПСИХОЛОГА У МУЛЬТИДИСЦИПЛІНАРНІЙ КОМАНДІ РАНЬОГО ВТРУЧАННЯ

Козак Марія Михайлівна

*асистент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна*

Актуальність проблеми. Сучасна система раннього втручання в Україні поступово переходить від медикоцентричної до сімейно-центричної та міждисциплінарної моделі надання послуг. Така трансформація зумовлена зростанням кількості дітей з ризиком розвитку або з уже наявними порушеннями, а також усвідомленням того, що допомога має бути спрямована не лише на дитину, а й на її родину.

Роль психолога в цій системі є визначальною, адже саме він забезпечує психоемоційну підтримку батьків, формує довірливу атмосферу взаємодії, сприяє оптимізації сімейних ресурсів і гармонізації відносин у трикутнику «дитина – батьки – фахівці». Водночас функції психолога в мультидисциплінарній команді залишаються недостатньо

визначеними на нормативному рівні, що створює ризики дублювання або розпорошення ролей [4, с. 27].

Потреба у психологах, які розуміють специфіку раннього віку, зростає, адже перші три роки життя дитини є критичним періодом формування базових психічних функцій і прив'язаності. Саме в цей час можливе ефективне попередження вторинних порушень розвитку, зниження рівня тривожності в сім'ї та зміцнення батьківської компетентності [7, с. 11].

Аналіз наукових досліджень. Проблема міждисциплінарної взаємодії в ранньому втручанні розглядається у працях українських і зарубіжних дослідників: І. Демченко, Г. Слозанської, О. Безпалько, Д. Шульженко, В. Бондаря, М. Войцеховського, а також К. Досона (S. Dawson), С. Роджерс (S. Rogers), С. Барта (C. Bart), А. С. Муррая (A. Murray).

Українські науковці наголошують на тому, що психолог у команді має поєднувати діагностичні, корекційно-розвиткові, консультативні та медіаційні функції, виступаючи своєрідним «містком» між родиною і фахівцями [3, с. 59].

У міжнародних джерелах підкреслюється значення психологічного компоненту в таких моделях, як Early Start Denver Model (ESDM), TEACCH та DIR/Floortime, де фахівець виступає фасилітатором емоційної взаємодії та навчання через гру [8, с. 44].

В українських публікаціях останніх років (Слозанська, Криницька, Скочко, 2023; Копець, 2021) акцентується увага на необхідності інтеграції психологічної підтримки в усі етапи надання послуги раннього втручання – від первинного скринінгу до оцінки ефективності програми [9, с. 52].

Мета статті – визначити роль та основні напрями діяльності психолога в мультидисциплінарній команді раннього втручання, охарактеризувати його функції в контексті сімейно-центрованої та міждисциплінарної взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Сучасна парадигма розвитку системи допомоги дітям раннього віку ґрунтується на ідеї раннього втручання як ефективної комплексної підтримки дитини та її сім'ї. Така система покликана попередити виникнення вторинних порушень розвитку, посилити адаптаційний потенціал родини та створити умови для найповнішої реалізації потенційних можливостей дитини. Важливою складовою цієї системи є мультидисциплінарна команда, яка об'єднує фахівців різних галузей – психологів, педагогів, логопедів, фізичних терапевтів, соціальних працівників і лікарів. Спільна діяльність такої команди забезпечує комплексний підхід до оцінювання, планування та реалізації індивідуальної програми втручання.

Психолог у цій команді відіграє особливу роль, оскільки саме він виступає посередником між родиною та фахівцями, забезпечує узгодженість дій і формує сприятливий емоційно-комунікативний клімат у процесі взаємодії. Його робота не обмежується лише оцінкою емоційного стану дитини чи наданням порад батькам. Психолог стає координатором процесів взаєморозуміння, прийняття та підтримки, які лежать в основі успішної реалізації програм раннього втручання.

Актуальність проблеми визначається зростанням потреби у фахівцях, які здатні працювати в умовах міждисциплінарної взаємодії, володіють знаннями з дитячої психології, нейропсихології, сімейного консультування та володіють навичками фасилітації командних процесів. Згідно з міжнародними підходами (S. Dawson, S. Rogers, N. Peters-Scheffer), раннє втручання є не лише системою послуг для дитини, а й комплексом заходів, спрямованих на посилення компетентності сім'ї, розвиток здатності батьків розуміти особливості дитини, реагувати на її сигнали та створювати умови для природного розвитку у звичному середовищі [8, с. 44].

В українських наукових дослідженнях (Г. Слозанська, Д. Шульженко, І. Демченко, В. Бондар, М. Войцеховський) питання психологічного супроводу в ранньому втручанні розглядаються як невід'ємна частина комплексної допомоги дитині з порушеннями розвитку. Науковці підкреслюють, що саме психолог виступає носієм цілісного бачення ситуації, оскільки він враховує як емоційні, так і соціальні чинники розвитку. Його діяльність охоплює не лише діагностику, а й консультування, корекційно-розвивальну роботу, організацію взаємодії між фахівцями та підтримку сім'ї у процесі адаптації до нових умов життя [3, с. 59].

Важливим напрямом роботи психолога є первинна діагностика розвитку дитини. Використовуючи стандартизовані інструменти, такі як Denver II, Battelle Developmental Inventory або VB-MAPP, фахівець виявляє сильні сторони дитини, визначає зони актуального та потенційного розвитку, а також чинники, що можуть впливати на її поведінку та емоційний стан. Результати психологічного обстеження стають основою для розроблення індивідуальної програми раннього втручання, яка має бути адаптованою до конкретних потреб дитини та можливостей сім'ї [2, с. 35].

Окрім діагностичної діяльності, психолог виконує консультативну функцію. Він допомагає батькам усвідомити особливості розвитку їхньої дитини, навчитися адекватно реагувати на складні поведінкові прояви, справлятися зі стресом і зберігати позитивну взаємодію. Саме через психологічне консультування формується довіра до команди фахівців, підвищується залученість родини у процес втручання.

Психологічна підтримка батьків є запорукою стабільності та послідовності в реалізації рекомендацій команди [5, с. 67].

У процесі корекційно-розвивальної роботи психолог зосереджується на формуванні базових соціальних і комунікативних навичок дитини: зорового контакту, спільної уваги, імітації, взаємодії у грі, розвитку емоційного відгуку. Робота ведеться у співпраці з логопедом, дефектологом, фізичним терапевтом, що дає змогу створити узгоджену систему стимулів і завдань. Особлива увага приділяється навчанню батьків способам щоденного залучення дитини до спільної активності та формуванню у них відчуття компетентності у вихованні [1, с. 19].

Не менш важливою є посередницька роль психолога, яка передбачає координацію взаємодії між фахівцями команди, фасилітацію групових зустрічей, узгодження цілей і методів роботи. Саме завдяки психологу в команді зберігається баланс професійних позицій, запобігається дублюванню функцій, формуються спільні підходи до оцінювання динаміки розвитку дитини. У міжнародній практиці мультидисциплінарна взаємодія розглядається як процес «спільного прийняття рішень», де психолог виконує роль координатора комунікації й інтегратора знань різних спеціалістів [10, с. 75].

У системі раннього втручання психолог також є важливою фігурою у процесі підтримки сімейних ресурсів. Батьки дітей з особливостями розвитку часто переживають стан тривоги, почуття провини, невизначеності та соціальної ізоляції. Завдання психолога полягає у створенні безпечного простору для вираження емоцій, відновлення внутрішньої рівноваги, розвитку стратегії конструктивного подолання труднощів. Як зазначає Д. Шульженко, своєчасна психологічна підтримка сім'ї є чинником, який визначає якість і тривалість участі батьків у програмах втручання [7, с. 11].

Діяльність психолога охоплює всі етапи надання послуги раннього втручання – від первинного звернення до оцінки результатів. На початковому етапі він аналізує потреби родини, виявляє рівень емоційного прийняття ситуації, допомагає батькам сформулювати запит і визначити очікування. На етапі оцінювання психолог у співпраці з іншими фахівцями формує цілісну картину розвитку дитини, описує сильні та вразливі сторони, пропонує шляхи підтримки. У процесі реалізації програми втручання психолог виступає модератором взаємодії між фахівцями, підтримує активну участь батьків, забезпечує узгодженість дій. Завершальним етапом є моніторинг і оцінка ефективності, під час яких аналізується динаміка розвитку дитини, рівень залученості родини та якість командної роботи [9, с. 58].

Професійна діяльність психолога вимагає високого рівня компетентності, гнучкості та етичної зрілості. Серед ключових компетентностей варто виокремити здатність до глибокого спостереження, аналітичного мислення, емоційної стійкості, уміння працювати в команді, а також знання основ поведінкової терапії, сенсорної інтеграції та методів позитивної підтримки поведінки. Важливою умовою ефективності є здатність до саморефлексії та профілактики професійного вигорання, адже робота в ранньому втручанні пов'язана з високим рівнем емоційного навантаження [11, с. 14].

Висновки. Таким чином, психолог у мультидисциплінарній команді раннього втручання виконує інтеграційну, координуючу та підтримувальну функції, які забезпечують цілісність процесу допомоги дитині й родині. Його діяльність виходить за межі індивідуальної терапії і спрямована на створення системи взаємопідтримки, партнерства та взаємоповаги між усіма учасниками процесу. Саме психолог формує гуманістичний вимір раннього втручання, забезпечуючи не лише розвиток дитини, а й психоемоційне благополуччя сім'ї. Подальше удосконалення нормативно-правового визначення ролі психолога в системі раннього втручання, розроблення стандартів його професійної діяльності та впровадження системи супервізії є перспективними напрямками розвитку української моделі допомоги дітям раннього віку.

Література

1. Галян І. М. Психодіагностика : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2011. 464 с.
2. Демченко І. Психологічний супровід сімей у системі раннього втручання. *Психологія і суспільство*, 2020. № 1. С. 33–39.
3. Бондар В. І. Концептуальні засади інклюзивної освіти. Київ : Педагогічна думка, 2018. 272 с.
4. Безпалько О. С. Соціально-педагогічна робота з сім'єю. Київ : Либідь, 2017. 312 с.
5. Войцеховський М. Сімейно-центрований підхід у роботі з дітьми раннього віку. *Актуальні проблеми психології*, 2022. №4. С. 65–70.
6. Слезанська Г., Криницька І., Скочко М. Раннє втручання у роботі з дітьми з інвалідністю. *Social Work and Education*, 2023. 10(4). С. 486–502.
7. Шульженко Д. Психологічна підтримка батьків дітей з особливими потребами. Київ : КМ Академія, 2019. 140 с.
8. Rogers S., Dawson G. *Early Start Denver Model for Young Children with Autism*. New York : Guilford Press, 2010. 324 p.

9. Коpecь Л. В. Міждисциплінарна взаємодія в системі раннього втручання. *Наукові записки ТНПУ*, 2021. №2. С. 50–59.

10. Peters-Scheffer N., Didden R. *Multi-professional collaboration in early intervention. Journal of Early Childhood Research*, 2018. 16(1). P. 70–82.

11. Slade A. *Parental mentalization and early intervention: the role of the psychologist. Infant Mental Health Journal*, 2016. 37(1). P. 12–26.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-553-5-59>

ОСОБЛИВОСТІ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Левицька Ганна Михайлівна

здобувач ІМ курсу,

спеціальність А6.01 Спеціальна освіта (Логопедія)

Науковий керівник: Шевченко Юлія Михайлівна

доктор педагогічних наук, професор

Мелітопольський державний педагогічний університет

імені Богдана Хмельницького

м. Запоріжжя, Україна

Одним із таких викликів сучасності є збільшення кількості дітей з психофізичними порушеннями у розвитку, які зумовлені біологічними, соціально-психологічними, екологічними та іншими чинниками, а також їх комплексними поєднаннями.

Але незалежно від стану здоров'я, наявності фізичного чи інтелектуального порушення, кожна людина має право на повноцінне життя, освіту, якість якої не відрізняється від якості освіти решти людей. Цей принцип є основним в організації інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Система дошкільної освіти готова прийняти лише тих, хто відповідає її конкретним вимогам, тобто вона спрямована, головним чином, на дітей зі стандартними можливостями, здатними навчатися за загальною для всіх програмою та показувати результати успішності, однакові для всіх. В результаті цього виходить так, що діти з особливими освітніми потребами не є учасниками загального процесу. Цю проблему покликана вирішити інклюзивна освіта.